

VRAGENLIJST
VOOR DE
PAROCHIES:
SCHULEN

Eind 1918 bracht Kardinaal Mercier een project op gang om via de bisschoppen een overzicht te krijgen van de Kerk tijdens WO I. Hij werd hierin bijgestaan door verscheidene professoren van de Katholieke Universiteit Leuven.

De vragenlijst voor de parochies werd tezamen met een begeleidend schrijven op 1 februari 1919 door de bisschop van Luik & Limburg naar alle parochies gestuurd. Volgens het schrijven van Martinus Hubertus Rutten¹, bisschop, dienden ze voor *Paaschdag 1919* (20 april 1919) naar het bisdom terug gestuurd te worden. Om het lezen hierna te vergemakkelijken werden de vragen telkenmale voor de antwoorden herhaald.

Het geheel werd in 1997 in een 2 delig werk uitgegeven door de Provincie Limburg. Het werd geschreven door de Heer Karel Verhelst m.m.v. Raf van Laere. “De Eerste Wereldoorlog in Limburg – Verslagen Deel I en II” is in de meeste Limburgse bibliotheken te vinden. Hierna volgt het gedeelte met betrekking op **Schulen**.

¹ Martinus Hubertus Rutten (Geistingen, 17 december 1841 - Luik, 17 juli 1927) was Belgisch bisschop van het bisdom Luik van 1902 tot bij zijn overlijden in 1927. Hij was sinds het ontstaan van België de eerste Nederlandstalige bisschop in dit bisdom en stelde zich op als flamingant. Hij was tevens de eerste en enige bisschop van het bisdom Eupen-Malmedy, van 13 oktober 1920 tot 15 april 1925.

VRAGENLIJST VOOR DE PAROCHIES

Bouwstoffen betreffende de geschiedenis der Kerk van België gedurende den grooten oorlog.

Met het doel de bouwstoffen bijeen te brengen, noodig om met de vereischte nauwkeurigheid den staat der Duitsche bezetting van België op te maken, vooral onder kerkelijk en godsdienstig oogpunt, vragen Wij u Ons een uitgebreid verslag te doen toekomen over den toestand uwer parochie gedurende de jaren 1914-1918.

Dit verslag, waarvoor de hier toegevoegde vragenlijst en stofindeeling u best als leidraad kan dienen, zal zoowel de feiten omvatten die zich hebben voorgedaan tijdens den inval, als deze, die het tijdperk der bezetting hebben gekenmerkt. Evenwel zal het hoofdzakelijk den toestand behandelen van de geestelijkheid, de manier van uitoefening van den eeredienst en de werking der instellingen van godsdienstigen en liefdadigen aard, der scholen, der werken van volharding en van volwassenen, welke onder 't bestuur staan der geestelijkheid of met hare feitelijke medewerking tot stand kwamen.

Onder het opstellen van dit verslag zult gij niet uit het oog verliezen, dat Wij hoofdzakelijk een volstrekt onbevooroordeeld verhaal der gebeurtenissen verlangen, zoo rechtzinnig en zoo nauwkeurig als 't mogelijk is, en zelfs zoo goed met bewijsstukken gesteund als de omstandigheden het toelaten.

Daarom zult gij zorg dragen, wanneer het feiten geldt, die u niet persoonlijk betreffen of waarvan gij geen onmiddellijke getuige waart, verklaringen in te winnen die geloofwaardig zijn, d.w.z., uitgaan van personen die genoegzaam over de zaak onderricht zijn en die, door hunne verstandelijke en zedelijke hoedanigheden, de meeste

waarborgen opleveren van kennis en rechtzinnigheid.

In bijzondere gevallen, zult gij bij uw verslag de bewijsstukken voegen, - 't oorspronkelijke stuk, of een door u gelijkvormig verklaard afschrift, - evenals afbeeldingen, - lichtprenten, teekeningen, schetsen, - van aard om mede de echtheid der feiten te staven, de bijhorige omstandigheden duidelijker te maken, of beter de schade te doen kennen, toegebracht aan gebouwen en kunststukken of aan voorwerpen tot den eeredienst bestemd.

Het ware belangrijk ook de dagbladartikels en andere druksels te doen kennen, tijdens de bezetting verschenen, en feiten vermeldend die op uwe parochie gebeurd zijn.

Wij dienen er nauwelijks op te wijzen dat geen enkel feit of geene enkele omstandigheid als zeker zullen worden voorgesteld, zoolang er eenige redelijke twijfel over hunne echtheid bestaat. Feiten die twijfelachtig zijn maar toch waarschijnlijk, zullen worden aangehaald met alle voorbehoud door eene beraden omzichtigheid vereischt.

In het belang der waarde van uw verslag als getuigenis, is het te wenschen er een gebeurlijk nazicht van te vergemakkelijken. Daarom verzoeken Wij u zoo nauwkeurig mogelijk den dag der gebeurtenissen en den naam der betrokken personen aan te teekenen.

Eindelijk, daar Wij Ons het recht voorbehouden, naarmate de omstandigheden Ons geschikt toeschijnen, gebruik te maken der bouwstoffen aldus bijeen gebracht, verzoeken Wij u uw verslag mede te laten onderteekenen door twee geziene personen uwer parochie, wier getuigenis, gevoegd bij de uwe, van aard zijn om het vertrouwen te versterken van hen die niet tot onze omgeving behooren.

De verslagen mogen, naar keus van den schrijver, in 't latijn of in eene der landstalen worden opgesteld; zij moeten, slechts langs eenen kant van 't blad geschreven, Ons toekomen ten laatste vóór Paaschdag 1919.

MARTINUS-HUBERTUS, Bisschop van Luik.

SCHULEN: Sint-Jan-Baptistparochie

Oorlog 1914-1918. Parochie Schuelen (Limburg). Antwoorden op de gestelde vragen.

N.b. Schuelen had weinig te lijden.

Vragenlijst en Stofindeeling.

1. - Bestuurlijke ligging. (Provincie, arrondissement, kanton, gemeente; dekenij). Natuurlijke ligging der parochie voor zooveel deze ligging van aard is sommige feiten beter in 't licht te stellen. (Ligging belangrijk onder krijgsoogpunt op eene rivier, eene hoogte, nabij eene versterking, enz).

1. Schuelen ligt in de provincie Limburg, het arrondissement Hasselt, het kanton Herck-de-Stad, ter zijde van den grooten steenweg "Hasselt - Diest" en langs den ijzeren weg "Hasselt - Aerschot".

2. - Maatregelen bij den inval getroffen door de Belgische burgerlijke en krijgsoverheid en door de geestelijkheid. (Ontruiming door de bevolking, in veiligheid brengen van kunstschaten en kerkelijke voorwerpen; - vernietiging, door de oorlogsleiding. Van beplantingen, huizen, kerktorens; - schade daarbij aan het kerkfabriek of aan godsdienstige stichtingen toegebracht).

2. Geene bijzondere maatregelen werden bij den inval getroffen, tenzij het opblazen der brug over den Demer op 12en September, waardoor het treinverkeer eenigen tijd werd stil gelegd.

3. - Houding der krijgsoverheid. - Gesteltnis der soldaten - De vrijwillige dienstneming.

3. Op een vroegen morgen, den 28 Juli 1914, werden de eerste dienstplichtigen door de gendarmen ten strijde geroepen. Ook de Eerw

Heer Kapelaan, Emiel Bollen werd geroepen; deze voor den ambulanciëdienst. Zij verlieten het dorp met de hoop dat zij spoedig zouden weêrkeeren. Een tweede oproep van dienstplichtigen geschiedde den 1sten Augustus.

4. - Gesteltnis der burgerlijke bevolking gedurende de eerste dagen van den oorlog. - Eenige feiten in 't bijzonder: kerkelijke diensten, 't bijwonen der Heilige Mis, 't naderen tot de Sacramenten.

4. De burgerlijke bevolking bleef kalm tot vóór den slag van Haelen. Den 12en Augustus kwam de 1ste Duitse patrouille in het dorp. Dien dag had de slag van Haelen plaats. Haelen ligt 6-7 kilom. van Schuelen af. Toen vele huizen in brand gestoken werden te Donck aan den eenen kant en te Lummen aan den anderen kant zoo dat Schuelen, als het ware, tusschen twee vuren lag, sloeg de vrees in. (Brand in Lummen op 18 Augustus).

In groot getal kwamen de parochianen elken dag naar de Kerk om Mis te hooren en velen, bijna allen, bereidden zich tot een mogelijke dood door Biecht en Communie.

5. - De inval van den vijand. - Gevechten op het grondgebied der parochie. - Schade gedaan aan de gebouwen, in 't bijzonder aan kerken, kloosters, pastorijen, scholen, en lokalen dienstig voor de werken. Korte opgave der huizen, in hun geheel of ten deele vernietigd.

6. - Houding der vijandelijke legers in de eerste uren der bezetting: plunderingen, brandstichtingen, moordtooneelen. (Uitvoerige aantekening nopens de slachtoffers). - De vernietigde gebouwen. - Belangrijkheid der schade, - Opgave der kunstschaten, vernietigd of gestolen en van deze welke in veiligheid werden gesteld².

² Het blijft verstaan dat de EE. HH. Pastors, die in 1915 Ons een verslag deden toekomen over de gruwelen door de invallende legers begaan, er mogen bij blijven naar dit verslag te verwijzen, voor zooveel, tenminste, zij er niet aan houden sommige deelen aan te vullen of te wijzigen.

7. - De dagen die op den inval volgden; belastingen, gijzelaars, enz. - Houding van het Duitsche gezag ten opzichte der plaatselijke overheid, der geestelijken en van den eeredienst.

8. - Latere gewelddaden. Inkwartiering, Inbeslagnemingen.

5-6-7 en 8. De vijandelijke soldaten zijn langs en enkelen door Schuelen getogen, zonder veel kwaad te doen. Zij namen nochtans hooi - stroo - hennen en levensmiddelen bij sommige inwoners.

Op 20sten Augustus wilde een officier den pastoor dwingen om inkwartiering te zoeken voor ruiters en paarden. Daar hij niet gewillig was, werd den pastoor met ruwe woorden bevel gegeven om mee te gaan. Maar geen letsel geschiedde hem.

Van uit Herck geschiedden er eenige opeischingen door de Duitschers bijzonderlijk van haver, spek, eieren, met hier en daar een doodsbedreiging.

9. - De bezettingsjaren:

a) De kerk. (Herstellings- of hermakingswerken - tijdelijke kerken). De kerkbemeubeling. (Nieuwe aanwinsten, herstellingen). - De klooster- en andere kapellen op het gebied der parochie.

9. De parochiekerk bleef ongeschonden.

b) De goddelijke diensten. (Hernemen van den dienst na den inval). - Gebruik der kerk of der kapellen op de parochie door den Duitschen, katholieken of protestantschen, aalmoezeniersdienst.

b) De goddelijke diensten konden altijd geschieden. In de jaren 1917-1918 kwam herhaaldelijk, een tiental keeren, een katholieke Pater-aalmoezenier in de kerk van Schuelen biecht hooren, preeken en Mis doen voor katholieke Duitsche soldaten, die langs den IJzeren weg te Schuelen en in naburige plaatsen, wacht hielden. In kerk en pastorij maakte hij steeds den besten indruk.

c) De vrijheid van den eeredienst zoo binnen als buiten de kerk. (Lezing der bisschoppelijke brieven, sermonen; - processien, openbare berechtingen, bedevaarten, kerkelijke stoeten..)

c) De vrijheid van den eeredienst werd nooit gestoord.

d) Het bijwonen der diensten en het naderen tot de Sacramenten gedurende de bezettingsjaren. (Plechtige communie der kinderen, vergelijkende tafels 1913-1918). - Buitengewone diensten. - De openbare zedelijkheid.

d) Tijdens de bezetting, toen de vrees geweken was, deden de parochianen regelmatig hun godsdienstplicht. Alleen de buitengewone diensten, zooals de vele missen voor den vrede in 't begin en de missen voor de gesneuvelde soldaten en de slachtoffers van den oorlog later, de

802

maandelijksche geheele Rozenkrans voor doeleinden door den oorlog aangewezen, de openbare gebeden en de Communiën door den Bisschop aanbevolen, de Triduums werden met meer dan gewone vroomheid in acht genomen.

De plechtige Communie der kinderen geschiedde zooals vóór de oorlog.

De openbare zedelijkheid was stichtend, met een paar uitzonderingen nochtans. Een huis werd als een huis van ontucht aangezien omdat het bezocht werd door Duitsche soldaten en de vrouw en twee dochters van dat huis eens naar Brussel werden geroepen, om er verpleegd te worden. Man en vrouw van dat huis, alhoewel nog jong zijnde, zijn beide gestorven, eerst de vrouw in het hospitaal van Hasselt na berechting te Schuelen, en enkele maanden later de man; deze ten gevolge van een ongeluk, opgedaan bij het laden van boomen op een spoorwagen. Hij kon vóór zijn dood biechten.

Nog een uitzondering: eene jonge dienstmeid bracht een kind ter

wereld, dat de vrucht was van hare slechte verkeer met een Duitschen onderofficier.

Werden het 6e en het 9e gebod in 't algemeen onderhouden, het 7e gebod werd wel eens overtreden, en de naasteliefde was bij velen zeer klein.

Voor al in het laatste jaar van den oorlog waren er velen die aan den ijzerenweg of door list of door aanbieding van eenige levensmiddelen allerlei waren afhaalden. Ook telde Schuelen een dozijn handelaars-smokkelaars van dewelke zeker niet veel goeds kan gezegd worden, maar wel dat zij winsten, groote winsten deden.

e) De toestand der vrije scholen. (Opgelegd programma, voertaal, gewoon en buitengewoon schooltoezicht, - uitkeering der schooltoelagen, - het onderwyzend personeel).

e) De toestand der scholen was normaal onder den oorlog. Omdat vluchtelingen of soldaten de schoollokalen in gebruik hadden, werd er eenige dagen geen les gegeven.

De bijwoning der school was doorgaans regelmatig.

In oktober 1918 werd een nieuwe klas geopend. Alhoewel de groote meisjesschool eene gemeenteschool en onvolledig is, kon de nieuwe klas bij de bestaande aangenomen school gevoegd worden. Het onderwyzend personeel was vaderlandslievend.

f) De patronaten, - werken voor schoolgaanden en werken voor de jeugd, - werken voor volwassenen. (Beperking der vergaderingen door de bezettende macht; - andere oorzaken van ontwrichting). - De liefdadigheidswerken.

f) Te Schuelen bestaan geene bijzondere werken voor de jeugd. H. Familie en Boerengilde kwijnden onder den oorlog, maar Paardenverzekering, veeverzekering, Raiffeisenkas enz. bleven goed gaan. De Boerinnengilde, eerst kwijnend, werd bloeiend na herinrichting.

De ontmoediging om den langen duur van den oorlog en bij anderen

de geldzucht of de kommer om het stoffelijk belang zijn oorzaak geweest, waarschijnlijk, dat de godsdienstige en andere vergaderingen 's Zondags in den namiddag niet genoeg werden bijgewoond of verlangd.

g) Het onvoeren der werklieden. (Treffende feiten; - namen der werklieden in Duitschland overleden of later in België door ontbering omgekomen; - overzichtstafels).

g) 14 parochianen, alle ongehuwd, werden door de Duitschers naar Duitschland gevoerd (16 gemeentenaren).

Een hunner Joannes Droogmans, kwam om op zijn werk. Door nood gedwongen, had hij dat werk aanvaard. Hij viel in een diepen put, dien men aanlegde. De ouders konden zelfs de kleederen van hun zoon en wat hem meer toebehoorde, niet terugbekomen.

h) Ondersteuningswerken. (Aard, bestuur, bijzonder doel, uitslagen). Overzichtstafels. Toestand van werk en nijverheid, armoede.

h) De ondersteuningswerken door het Nationaal Comité ingericht werden de eerste 20 maanden bestierd door eene Commissie van dewelke de pastoor Voorzitter of lid was.

Plaatselijke moeilijkheden deden die eerste Commissie aftreden den 1sten Sept. 1916. Van dien datum af was de Pastoor niet meer werkzaam in de Commissies van voeding en onderstand.

Buiten de werken door het nationaal Comité ingericht, werd er in de parochie een "armenfonds" gesticht voor doel hebbend geld in te zamelen tot ondersteuning der armen. Het bestond, onder leiding van den pastoor van den 1sten Januari 1915 tot den 21sten Juli 1915 en zamelde de som in van fr. 1.833,06. Behalve de collecten in de Kerk, door Mgr. den Bisschop of met toelating van den Bisschop door anderen gevraagd, die alle wel gelukten, werden er in de eerste maanden van zijn bestaan voor het werk der soep rondhalingen ten huize gedaan die in "natura" (aardappelen, legumen) veel bijbrachten.

Toen de Duitschers de jongelingen gingen wegvoeren om te werken in Duitsland werd er eene collecte gedaan om aan die jongelingen die zouden weggevoerd worden het noodige te verschaffen.

Ook voor het verzenden van pakken aan de krijgsgevangenen in Duitsland werd herhaaldelijk gegeven bijzonderlijk door de Weled. familiën van Willigen en de Moffarts.

De familiën van Willigen en de Moffarts van Schuelen hebben in alle omstandigheden ten opzichte van de noodlijdenden veel edelmoedigheid betoond.

In de gemeente Schuelen, eene gemeente van kleine landbouwers was de armoede onder den oorlog niet groot.

Buitengewone werkeloosheid was er niet en die recht hadden op ondersteuning ontvingen ze genoegzaam vooral in de laatste jaren.

i) Gerechterlijke vervolgingen. (Namen der beschuldigten, grieven, gerechtsleiding, uitslag van het proces). De politieke gevangenen in Duitsland of in de gevangenis in België gestorven. Eene uitgebreide aantekening zal aan de terechtgestelden gewijd worden. Oorlogsbelastingen, boeten, uitbuiting der bevolking.

i) Wegens ongeoorloofden opstand tegen Duitsche soldaten werden Leo Hussen en zijne vrouw gestraft, de eerste tot gevang in Hasselt, de tweede tot ongeveer 7 maanden gevang in Duitsland.

Ook Felix Vanwing werd, wegens opstand tegen Duitsche soldaten voor verscheidene maanden gevangen naar Duitsland gevoerd.

Een ander werd met gevang in Tongeren gestraft omdat hij een geweer in zijn huis had en nog een ander met gevang in Hasselt omdat hij eene geldboete niet kon betalen die hem opgelegd was om niet geleverd te hebben, wat hij moest leveren.

Geen politieke gevangenen en geen terechtgestelden.

Boeten werden opgelegd aan bijzondere personen voor niet leveren van graan, aardappelen, boter en voor smokkelarij van boter.

De koei van een kleinen landbouwer (Alf. Berden) werd door de

Duitschers meêgenomen, omdat de boete niet werd betaald.

Maar ook de gemeente werd in boete geslagen, omdat er aan een vliegtuig, door ontreddering neergekomen te midden der overstroomde weiden (Broek), eenige beschadiging zou gepleegd geweest zijn. De boete was 5.000 fr. Naburige gemeenten werden ook beboet, alhoewel minder.

Eindelijk eenige paarden en koeien moesten tegen geringen prijs geleverd worden.

10. - Naam, voornaam en dienststaat der parochiële geestelijken en ook der andere, zoowel wereldlijke als kloosterlingen, in de parochie gevestigd, met inbegrip der leden der Congregatiën van Broeders, bij de voorvallen betrokken of die tot het leger hebben behoord, als soldaat, ziekenverzorger of aalmoezenier. Hun dienststaat in 't leger. Korte overzichtstafel der parochianen onder de wapens geroepen of die vrijwillig hebben dienst genomen.- Getal en namen der gesneuvelden in den oorlog, der verminkten. en der soldaten in Duitsland of in Holland gestorven, der krijgsgevangen, der soldaten die zich in den oorlog onderscheidten, Vergelijkende tafel der geboorten en sterfgevallen bij de burgerlijke bevolking van 1913 tot 1918.

10. De Kapelaan die opgeroepen werd om dienst te nemen in de ambulancie van het leger en later, in Februari 1915, aangesteld werd als aalmoezenier der vlaamsche vluchtelingen in Frankrijk (Morbihan) is de E.H. Emiel Bollen. Hij werd in Juli 1915 tijdelijk vervangen door den E.H. Jos. Palmaers. Deze professor zijnde te Hasselt, kwam tweemaal elke maand - minder of meer - naar Schuelen. Hij bewees groote diensten. Hij werd bezoldigd door de Staat.

Overzichtstafel. Zeven en dertig parochianen werden onder de wapens geroepen. De gemeentelijst geeft 50 namen op.

Een, Derison Alph., sneuvelde, een, Jos. Pollaris, stierf in 't hospitaal te Kales.

Verschillenden werden gewond; een krijgsgevangene, Joseph Put, geboren te Hasselt stierf in Duitschl.

De soldaat die zich het meest onderscheidde is Pollaris Désiré.

Schuelen, 14en April 1919.

W. Theelen, pastoor.

Geboorten - Sterfgevallen, in de parochie ca. 1.200 inwoners.

	Geboorten	Sterfgevallen
1914	27	13
1915	40	11
1916	25	20
1917	24	12
1918	18	23

11. - Huiszoekingen in kerken of kloosters. - De opname of in beslagneming der klokken.

11. In de Kerk geen huiszoeking. De toegang tot den toren ontzegd met de redens op papier.

12. - Feiten van verscheiden aard. De grensversperring, - de aanwervingsdienst over den draad. -Daden van vaderlandsliefde of offervaardigheid. - Plichtverzakingen. - Vaderlandsche betoogingen.

12. Mr. de Baron Eugene de Moffarts-van Willigen poogde over de grens te gaan, maar mislukte.

804

13. - De ontruiming. - Houding der vijandelijke legers. - Voorvallen en misdaden.

14. - De bevrijding - Intrede der Belgische of verbondene legers. - Godsdienstige plechtigheden. - Terugkeer der gevangenen en uitwijkelingen. - Gedenktekens.

13 en 14. Niets bijzonders.